

ADATOK FILKEHÁZA LÓTARTÁSÁHOZ

PETERCSÁK TIVADAR

A paraszti gazdaságok igavonó állata a XX. század elejéig elsősorban az ökör volt, csak az igázásra kevésbé alkalmas nyugati szarvasmarhafajták elterjedésével válik a ló általános igásállattá.¹

A korábban elemzett filkeházi szarvasmarhatartás² szerint e faluban is sokkal kisebb jelentőségű a ló igázása, mint az ököré. 1626-ban a 64 ökör mellett még csak 13 ló volt, de elegendő adat hiányában ezekről sem tudjuk, mennyi volt az igavonó.³ 1654-ben már csak egyetlen ló van egy jobbágy tulajdonában.⁴ A XVIII. század eleji nagyméretű pusztulás után 1763-ban pedig egyáltalán nem tartanak lovat Filkeházán.⁵ Ugyanez a helyzet 1828-ban is,⁶ viszont a század végén, 1895-ben már 15 lovat említenek.⁷ A 68 gazdaság közül hétben lovat igáztak, 11 az ökörfogatok száma, a szegényebbek pedig tehenet fogtak be. A két világháború között sem történt lényeges változás a szarvasmarha és a ló igázása közötti arányban. 1935-ben 14 lovat tart a pap, tanító, postás és néhány nagygazda.⁸

Az 1950-es években a korábbihoz képest jelentősen megnőtt a lóállomány. 1951-ben 27, 1960-ban 28 ló volt a faluban.⁹ A 6—8 k. hold földdel rendelkező gazdáknál, akik a háború előtt ökröt igáztak, a ló a vonóállat. A szegényebbek továbbra is tehenet fogtak be. A lóállomány gyarodását a nagyméretű kaolinfuvarozás segítette elő, mert az ökörnél gyorsabb lóval naponta többször lehetett szállítani. Az 1960-as évek végére az egyéb ipari munkalehetőségek mellett a földművelés jelentősége csökkent, a kaolinfuvarozás megszűnt, így a lovak igázása is háttérbe szorult. 1969-ben 17 lovat tartottak azok a jobb módú gazdák, akik főfoglalkozása még mindig a földművelés. Néhány gazdaságban csak egy-egy lovat hagytak meg, és alkalmanként ismerőssel közösen fogták be.

A kevés ló miatt Filkeházán nem tartottak csődört. A kancákat Mátyás-házára, Göncre és Pálházára vitték *fedeztetni*. Az első fedeztetés 3—4 éves korban, rendszerint tavasszal történt. Így a ló tavasszal ellik meg, amikor már van friss takarmány, s a kiscsikót is ki lehet engedni a szabadba. A vemhes lovat majdnem az ellés napjáig befogták, mert a lónak hasznára válik a mozgás. Izmai kitágulnak, és könnyebben ellik. Vigyáztak, hogy ne húzzon nehéz terhet, nem hajtották nagyon gyorsan, nehogy elvetéljen.

A kancát az *ólban* ellették meg. Az ellés előtt néhány nappal már figyelték a viselkedését, s a gazda otthon tartózkodott.¹⁰ Ritkán hívtak segítséget, mert a ló könnyen ellik. Elléshez tiszta szalmát raktak a ló alá, és az istálló egyik

sarkát elkerítették, ahol a kanca és a kiscsikó szabadon lehetett.¹¹ Ellés után azonnal egy piros szalagot kötöttek a csikó nyakába, hogy megvédjék a *szemrűléséstől*.¹² A csikót általában fél éves korában választották el. A kancát az ellés után 5—6 nappal engedték ki a szabadba, egy hét múlva pedig már könnyű terhet is húztak vele. Ha ismét csikót akartak, kilenc nap múlva vitték fedeztetni.¹³

A kiscsikót hat napos korában engedték ki az istállóból az udvarra vagy a kertbe. Nevet is ilyenkor kapott a színéről és egyes tulajdonságairól, de újabban egyre több a férfi és női név is:¹⁴ Baba, Bátor, Bojtár, Bolygó, Cidrány, Cigány, Csillag, Csinos, Deres, Kesely, Kőkény, Öllő, Pajkos, Páva, Pirgány, Sárge, Szedres, Vándor, újabban Bandi, Bözsi, Dezső, Gyurka, Laci, Lenke, Marci, Sanyi stb.

A kiscsikót a következő szavakkal hívták magukhoz: *csida-ne-ne-ne* vagy *ne-csidukám-ne-ne-ne*. Ha el akarták zavarni, ráütöttek és a *neee* szócskát mondták.

A csődört 1,5—2 éves korban lehet herélni, amikor „leereszti a *golyót*.” A herélést tavasszal végezték, mert ekkor még kevés a légy, kisebb a fertőzés veszélye. A két világháború között egy Matica nevű herélő járta a hegyközi falvakat,¹⁵ 20—30 éve azonban állatorvos heréli a lovat. A heréléshez ki-vezették a lovat a kertbe, tiszta szalmát tettek alá, és a négy lábát kötéllal összehúzza ledűtötték. A herélő bicskával felvágta a herezacskót, a heréket zsinórostól együtt kihúzta és leszakította. A sebet fertőtlenítő porral hintette be, majd beleköpött, hogy gyorsabban gyógyuljon. A herélés után *megjártatták* a lovat, hogy „a sebe kitisztuljon.” Néhány napig jobb takarmányon tartották, és csak két hét múlva fogták szekérbe. A kiherélt lovat *heréltnek* nevezték.

A lovakat még a legmódosabb gazdák is a szarvasmarhával közös *ólban* helyezték el.¹⁶ A ló takarmányozása a nyári és téli időszakban különböző. Nyári dologidőben általában szénát etettek, de az igás lónak rendszeresen adtak abrakot is. Azt tartják, hogy „zab a lelke a lónak.” A zab mellett árpa- és kukoricadara az abrak, amit a reggeli itatás előtt vagy utána adtak a lónak. Az abrak mennyiségét és gyakoriságát a gazdaság nagysága és a munka nehézsége szabta meg. A növendék csikónak gyakrabban adtak abrakot, mint az igás lónak. A zabot, darát *szakajtóba* vagy kis ládába tették (1. kép), ha az istállóban

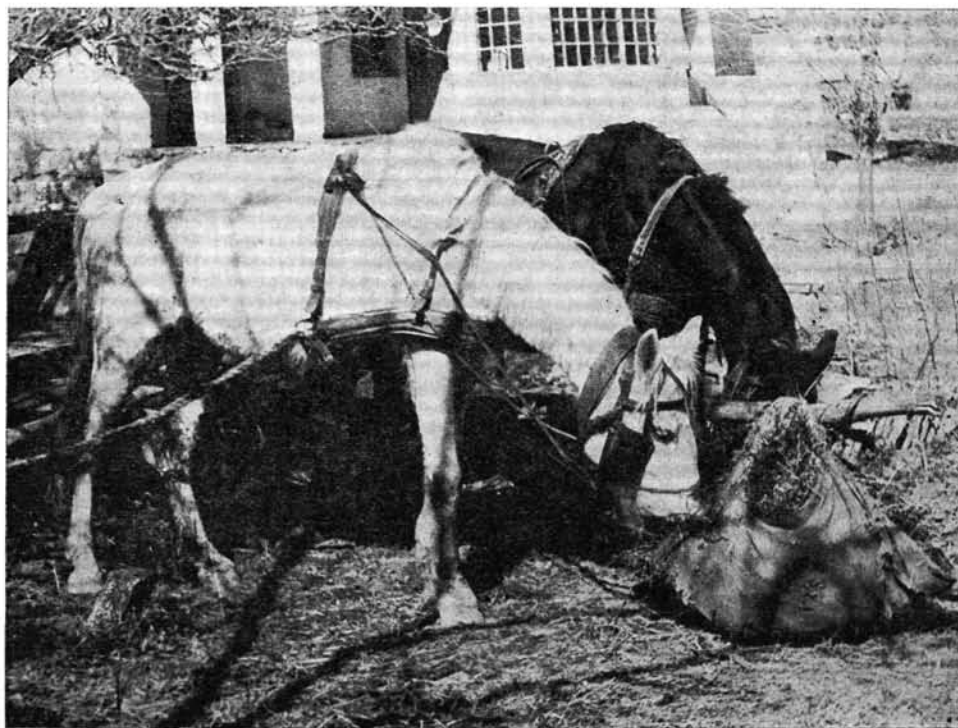

1. kép. Abrakos láda és szakajtó

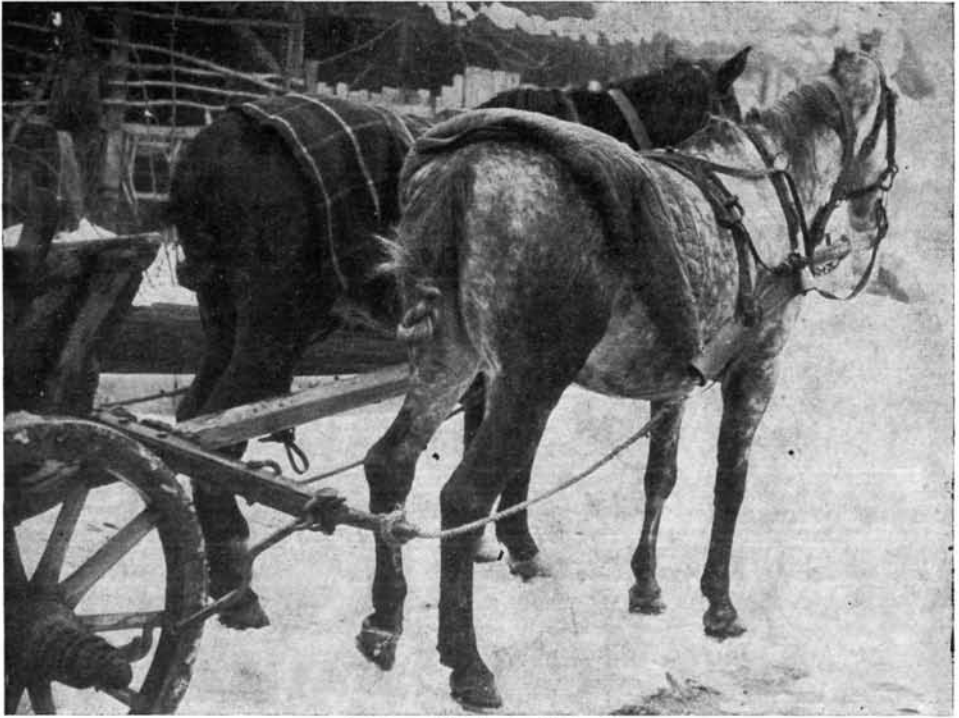
etettek. Hosszabb úton vagy fuvarozás alkalmával *abrakos tarisznyából* ettek. Dologidőben a reggeli és esti etetés között is kaptak egy-egy *ponyva* szénát a szekérrúd végére akasztva (2. kép). Ilyenkor *kizaboláztak*, mert a *zablával* lassabban etettek.

Tavasztól őszig napközben ritkán tartották az istállóban a lovakat. Ha nem dolgoztak velük, kihajtották a kertbe vagy a legelőre, és *lenyűgözve* legelni hagyták. A kötőfék szárával a fejét az egyik lábhoz kötötték, hogy „ne barangoljon el.” Régebben a legények közösen éjszaka is legeltettek. A nyári legeltetés révén elsősorban az amúgy is szűkös takarmánnyal takarékoskodtak, másrészt egészségesebbnek tartották, ha a ló a szabadban van. Az is gyakori újabbán, hogy a kertben egy fához kötik a lovakat, amikor ebédre hazamennek a mezőről, és szénát, lóherét tesznek eléjük. Nyáron frissen kaszált fűvet *rácsolnak be* éjszakára, két lónak egy ponyvával.

Télen a marhához hasonlóan a lovat is kétszer etették naponta. A lovak leggyakoribb téli takarmánya a szecska, széna, lóhere, leforrázott pelyva és törek, amit reszelt répával és darával hintettek le. Éjszakára silányabb szénát vagy árpa- és zabszalmát rácsoltak be. Az etetés után a *válónál* vagy vödörből az istállóban itatták meg a lovakat. A takarmányozás és itatás a gazda vagy a legények feladata volt, kötőféken ők vezették ki a kúthoz a lovakat. A nők

2. kép. A lovak etetése ponyvából

3. kép. Felkötött farkú lovak

a szecs kavágásnál és víz húzásánál segítettek. Nyáron nagy melegben négyszer-öttször is kell itatni. Ha fuvaroztak, vagy szekérral mentek a mezőre, nem fogták ki a lovakat az itatáshoz, szekérral álltak az itatóvályú elé.

A lovak alá is szalmát és falevelet tettek alomnak. A lovak tisztításával, ápolásával jobban törődtek a férfiak, mint a szarvasmarhánál. A lovat is *vakaró*-val, kefével és *szalmacsutakkal* tisztították. A reggeli etetés alatt először a fülétől kezdve levakarták, majd kefével lesimították a szőrt, végül simára *csutakolták*. A lovak farkát csak sáros időben kötötték fel (3. kép).

A csikót 2—3 éves korában, rendszerint tavasszal szoktatták a hámoshoz, amikor még nincs légy, és nyugodtabbak a lovak. A kicsikó néhány hónapos korától kezdve az anyjához kötve fut a szekér mellett. A betörés során néhány napig csak a hámos rakjára a csikóra, majd az anyjával egy szekérbe fogták. Egy-két napig üres szekeret húzott, közben változtatták az oldalt. Amelyik oldalon jobban húzott, ott maradt. Napok múlva fokozatosan terheltek a szekeret, és addig járatták a csikót, amíg teljesen meg nem szokta a hámos. Közben vigyázni kellett, hogy a szerszámok puhák legyenek, ne törjék fel a lovat. Ha két csikó volt, külön-külön törték be mindkettőt, s csak ezután fogták egy szekérbe. A magasabbat a jobb, az alacsonyabbat a bal oldalra kötötték. A két oldal jelölésére a *rudas* (jobb) és a *nyerges* (bal) kifejezéseket használták a ló-tartó gazdák.

A fontosabb lószerszámok a következők: A *tartólánc* a *nyaklóval*. A *kantár*, részei: *homlokszíj*, *zabla* vagy *zabola*, *zablakarika*, *zablakapocs*, *nyakszíj*, *orrszíj*, *pofaszíjak*, *pápaszemek*. A *hám* részei: *szügyellő*, *vállszíj*, *hátszíj*, vagy *izzajtó*, *táskák*, *csülök*, *hasalló*, *sallangok*, két *karika*, *vállpárna*, *istrángok*, *farmatring*, *közág*. Végül a *gyeplőszár* vagy *gyeplő*.¹⁷ A lószerszámokat vásáron szerezték be. Ritkán tartották az istállóban, mert a trágyagőz tönkreteszi. Ezért inkább a kamrában egy rúdra akasztották.

A lovakat a gazda egyedül fogta be. Sietős út esetén azonban a feleség és a fiúgyerekek is segítettek. A gazda a *hámot* még az ólban feltette a lóra. Ha etetés után fogott be, akkor először *megitatott*, majd a szekérhez vezette a lovakat. A többi lószerszámot (*tartólánc*, *nyakló*, *kantár*) már előzőleg kivitte a szekérhez, s a rúd végére akasztotta. A lovakat a szekérrúd két oldalára állította, majd a nyaklót és a kantárt tette rá a fejükre. A kantár felrakásánál először a *zablát* tette a ló szájába, és a fejeére húzva bekapcsolta a *pofaszíjakat*. Ezután a *közágakat* a *zablakarikákhoz* rögzítette, s a *kötőféket* a külső *hámkarikához* kötötte. A *hámot* a *hasalló* bekapcsolásával húzta szorosra. A lovakat *gyeplőszárral* irányították, amelyet a *közágakhoz* kapcsoltak. Végül az *istrángokat* hurkolták a *hámfára*, és a szekér indulásra kész állapotban volt (4. kép). Ha nem indultak azonnal, vagy valahol hosszabb időre megálltak, a

4. kép. Felszerszámozott lovak

külső istrángokat levették a hámfáról. Így a lovak nem tudták elindítani a szekeret. A szerszámokat különleges alkalmakkor (pl. lakodalom) virágokkal, pántlikákkal és *vőfélykendőkkel* díszítették fel.²⁸

A lovak irányításához nélkülözhetetlen az *ostor*, ami *ostornyélből* és *ostorszíjból* áll. A nyél hosszú, egyenes faág, a végén csonkokkal, hogy a szíj le ne csússzon. A szíjat üzletben vásárolták, s hurkolva rögzítették a nyélhez.

A lovak irányítása a gyeplőszár megfelelő irányba való meghúzásával, és a *hogyta* vagy *hegyta* (jobbra), valamint a *vihi* (balra) szavakkal történt. Megálláskor meghúzták a gyeplőt, és rákiáltottak a lovakra: *hóóó!* Ha a lovakat hátráltatni akarták, akkor vagy a szekérről rángatta a hajtó a gyeplőt, vagy a szekér elé állva az ostorral készítette hátra a lovakat, miközben a *curukk* vagy *curikk* szót kiabálta.

A lovak hámfával húzzák a szekeret és a *szánkát*, a lejtőn lefelé pedig tartólánccal tartják vissza. A szántásnál is gyorsabban lehetett haladni a lóval, mint az ökörrrel vagy tehénnel. A lovakat vezetni sem kellett, a szántó irányította a nyakába akasztott *szántógyeplővel*. Ez a *gyeplőszíjnál* hosszabb, és madzagból fonták. Az ekét *négycsővel* húzták a lovak, ami két hámfából áll. Négycsővel *baronáltak*, *hengereltek*, viszont a *lőkapáláshoz*, *krumplitöltögetéshez* csak egy hámfát használtak, mert ezeket a munkákat egy lóval végezték. Ilyen esetben vezetni kellett a lovat, nehogy letapossa a sarjadó növényt.

A csikókat betörésük után vitték először a kovácshoz *vasaltatni*. Filkeházán nem volt kovácsmester, ezért a szomszédos Pálházára vagy Kisbózsvára mentek. Általában a reggeli órákban indultak a férfiak egy lóval lóháton, kettőt pedig szekérbe fogtak. Az idősebb lovakat nem fogták ki a szekérből, az istrángot levéve patkolták meg.

A gazda két kézzel a combjához szorítva tartotta a ló *csülkét* és a kovács keze alá emelte. A kovács bal kézzel a patát fogta meg, jobbal pedig a köröm elhalt részeit faragta le a *körömkéssel*, majd a *ráspollyal körülráspolyozta*. Először a használt vagy már előre elkészített patkók közül egyet *rápásztott* a patára. Ha nem volt jó a méret, tűzőn felmelegítve alakított rajta, vagy új patkót készített. Két helyen szegezte fel a patkót, megnézte, hogy jól áll-e a patán, s csak ezután ütötte be a többi szeget is. A patkoláshoz *lőpatkószöveget* és speciális *vasalókalapácsot* használtak. A rögzítés után a gazda a ráspolyt a patkó alá szorította, a kovács pedig még jobban beütötte a szegeket, *meghúzatta*. *Harapófogóval* lecsípte a szegek kiálló végeit, ráspollyal kireszelte a szeg körül a patát, és a szeg kiálló részét visszahajtva mégegyszer meghúzatta a patkót. Végül *bakra* tették a ló lábát, és a kovács a patkó felett körül lereszelte a patát.

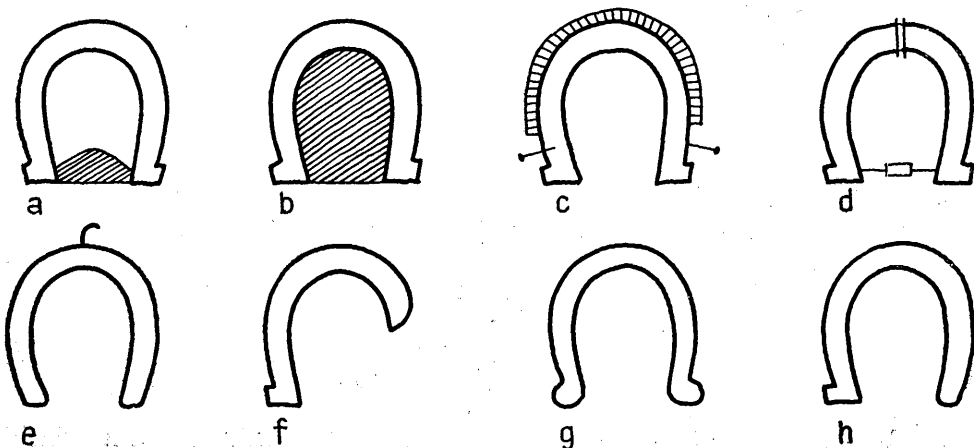
A rugós lovat vasalás előtt *bepipázták*. Keskeny vaslemezzel vették körül az orrát, amit csavarral szorítottak meg. A lemezt gyakran spárga vagy kötél helyettesítette, s ezt fadarabbal csavarták szorosra. Ettől a ló megszédült, és nyugodtan lehetett *vasalni*. A rugós ló hátsó lábát speciális módszerrel patkolták. Kötelet kötöttek a ló nyakába lazán, hogy meg ne füljön, majd a hátán végigvezetve a derekára csavarták. Innen a farkához vezették, a lófarokra húzott vaskarikába fűzték, és a megemelt hátsó láb csülkére hurkolták. Így a ló a fejével tartotta a lábát, és ha rúgott, rángatta a fejét. *Vasalás* közben két oldalról tartani kellett, nehogy eldőljön. Ha az előző módszerek sem voltak ered-

ményesek, berúgatták a lovat. Egy fél liter pálinkát öntöttek bele, s amikor az első lábát emelgetni kezdte, lehetett patkolni, mert be volt rúgva. A patkolás után azonban nem szabad sok vizet adni a lónak, mert könnyen tüdőgyulladást kap.

A lópatkókat három csoportba sorolhatjuk: *nyári*-, *téli*- és *gyógypatkó*. Az általános nyári patkó egyik változata a *homokfutó patkó*, amit puha, homokos talajon használtak. A köves utakra *sarkas patkót* ütöttek fel a lóra. Az első fagy után kellett *élesre vasalni* a lovakat, felszegezni a téli patkót. Ilyenkor a nyári patkó két végébe és elejébe menetet fűrt a kovács, és ide csavarozta be az éles sarkakat. Amelyik ló nem rúg, arra sarokkal együtt ütötték fel a patkót. A rúgós lovakra pedig utólag szerelték fel a sarkakat, nehogy kárt tegyen az emberekben, amíg vasalják.

A gyógypatkó típusai a kovácsmesterség és az állatgyógyítás közötti kapcsolatot jelzik, hiszen ezeket a pata valamilyen rendellenessége vagy rossz patkolás esetén alkalmazták. A kovácsoknak általában fontos szerepük volt az állatok gyógyításában, a lovak patabetegségeivel pedig kizárólag hozzájuk fordultak.¹⁹

A *gyógypatkók típusai*:²⁰ *Csukott patkót* (5/a. kép) az alacsony sarokfalú lovaknál használták, hogy a *békára* (a paták közötti V alakú bemélyedés) ráfeküdve megemelje a sarokfalat. A *fedeles patkót* (5/b. kép) akkor alkalmazták, ha megsérült a pata, s védeni kellett a szennyeződéstől. A *papucspatkót* (5/c. kép) olyan patasérüléseknél használták, amikor nem lehetett szeget ütni a patába, hanem a *kápa* felhajtásával és esetleg két szeggel rögzítették a patkót. A *zsanéros patkót* (5/d. kép) csikóknál használták. Ahogy nőtt a csikó, mindig csavartak a menetben, ezáltal szélesebbre vették a patkót. A *mankós patkót* (5/e. kép) olyan csikóknál alkalmazták, amelyeknek gyenge a lábszára, és lépéskor megbicsaklik a lábuk. Ha mankós patkót ütöttek fel, a mankó beleakadva a földbe, hátraszorította a lábat, nem engedte előre csuklani, így megerősödtek az inak. A *félhold patkót* (5/f. kép) a ferde patájú csikók lábára

5. kép. Gyógypatkó típusok

ütötték. A patát öt éves korig lehet ezzel a patkótípussal alakítani, utána már *kódus* marad a ló. A *simított patkót* (5/g. kép) olyan lovaknál használták, amelyek hosszút lépnek, és az első lábukra ütött patkó éles sarkával felsértenék a hátsó lábat. *Bokázó* vagy *stráfós patkó* (5/h. kép): Amelyik ló féloldalra rakta a lábát, a patkónak azon az oldalán nem hagytak sarkat, nehogy felsértse a másik lábát.

Ha a kovács mélyre *árkolta* vagy *palcolta* a patkót, s így a szög az *elevenbe* hatolt, a ló a *nyilazás* következtében lesántult. Ilyen esetben először *hóflinggal* kibontotta a szegeket, és levette a patkót. A megsértett résznél kivéste a patát, hogy a gyulladás megszűnjön, és a genny kifolyjon. Terpentinnel fertőtlenítette le a patát, majd ismét felszegezte a patkót, de a kisebesedett patarészbe nem ütött szeget. A lóval tovább lehetett dolgozni, de egy vödör vízben naponta meg kellett mosni a patáját. Ha elgennyesedett a seb, az istállóban kellett tartani a lovat és naponta többször megmosni a patáját. Ha ez sem használt, a kovács még egyszer levette a patkót és fertőtlenítette a sebet.

A pata kiszáradása miatt előfordult, hogy meghasadt a körömszaru. Ilyenkor az elrepedt patarészt összeszorították, és rézből készült pánttal fogták össze úgy, hogy lyukat fúrtak a pánt két végébe és a repedés két oldalába, majd becsavarozták. A pánt nem engedte tovább hasadni a patát. A lovat be lehetett fogni, de reggelente meleg faggyúzsírt öntöttek a repedésbe, mert ez segítette a forradást. A pata nehezen heged be, ezért gyakran egy évig is kezelni kellett.

Patafalberoppanás esetén a kovács kivágta a sérült patarészt és bezsírozta. A kovács kisebb műtéteket is végzett a lovaknál. Olyan helyen vágott, ahol biztos volt abban, hogy „le tudja csatornázni” az esetleges gennyesedést. Saját készítésű *érvágó rajszerral* dolgozott, ami nem ment beljebb a kívántnál. Mindig függőlegesen vágott, hogy a genny kifolyjon, és így a gyulladás veszélye is kisebb.

Fejgyulladás akkor következik be, ha a ló hegyről lefelé jön és a vér a fejébe tódul. Ilyenkor a rajszert a jobb vagy a bal főérbe belemártották, hogy a felesleges vér kifolyjon. Amikor már elegendő vér folyt ki, a kovács elfogta az eret, s egy kis idő után megszűnik a vérzés.²¹

A *kehes* lovat *lőböstökkel*²² gyógyították. A tököt megreszelték, és korpával tojás alakúra összegyúrva lenyomták a ló torkán. Erős szaga miatt gyógyító hatású, még az asztmás emberek is eredményesen használhatták. Mások a kehes ló orrára *párgolt* (felmelegített) gabonával megrakott *abrákos tarisznyát* húztak.²³

Ha „megállt a ló vizelete,” petrezselyemmel gyógyították. Az állat súlyához mérve adagolták. Öt mázsáig kb. 1,5 kg petrezselymet kellett megfőzni és lehűteni. Ezzel a főzettel itatták a lovat, amíg megindult a vizelete. A gyógyítás másik módja, hogy vöröshagymát vagy tetűt dugtak a ló *megyibe*.

Ha a hám feltörte a lovat, tiszta fenyőfaszenet keverték össze disznózsírral, s ezzel kenték be a törést. Fenyőfaszénnel vagy szublimátos vízzel gyógyították a legkülönbözőbb sebeket is.²⁴

Rühesség esetén hamu és sertészsír keverékével dörzsölték be a megfelelő testrészt, majd tejjel lemosták.

A lábtörés gyógyítása veszélyes, ritkán sikerült, mert a lónak nehezen forr össze a csontja.

A faluban eladásra nem tenyészettek lovakat, csak azokat adták el, amelyek nem húztak, vagy ha valamilyen okból pénzre volt szükség. Filkeházáról inkább lovat venni mentek a vásárokra. Lóért messzebb elmentek, mint szarvasmarháért. Híres lóvásárhelyek voltak: Sátoraljaújhely, Sárospatak, Tokaj, Bodrogkeresztúr, Tiszakarád, Cigánd, Nyíregyháza, Kassa, Gálszécs, Homonna, Csap, Ungvár, Munkács.

A távolságtól függően néhány nappal korábban indultak a vásárra. Megmosták a lovat, beolajozták a patákat, amelyik ló pedig nem húzott, a vásár előtti faluban berúgatták. Egy lovat úgy vitt a vásárra a tulajdonos, hogy a hátára ült, ha több gazda ment ugyanarra a vásárra, szekérre ültek, az eladó lovakat pedig a szekér után kötötték.

A ló vásárlásánál elsődleges szempont, hogy jó húzó legyen. Ezért szekérbe fogták, *betalpalták* a kerekeket, és egy kicsit húzták a vásártéren. Ebből nehéz megállapítani, hogy valóban jó húzó-e, mert rendszerint csak üres szekérbe fogták. Megnézték a lábát is, nehogy vastag, dagadt, vagy megerőltetett legyen. Hat évtől 13—14 éves korig érdemes lovat vásárolni. A kort a ló fogáról állapították meg. A lovak harmadik évtől kezdik váltani a fogukat, és ha a *kupája* le van rágva, már 10 éven felül van. 16—20 évtől a füle hegye megkopaszodik, ez is meghatározó szempont a kor megállapításánál. Ha megtetszett a ló, alkudozni kezdtek. Az eladó mindig magasabb árat kért, hogy engedhessen majd belőle. A megegyezés után az eladó fizette az áldomást, és a ló *rédiját* átírták az új gazda nevére.

JEGYZETEK

1. *Gaál László*: A magyar állattenyésztés múltja. Budapest, 1966. 458.; Vö.: *Kodolányi János*: Adatok Vajszló lóirtásához. Népr. Közl. I. 1956. 1—4. sz. 118.
2. *Peterscsák Tivadar*: Szarvasmarhatartás egy hegyközi faluban. Herman Ottó Múzeum Évkönyve XII. 1973. Jelen dolgozatban az előző tanulmány folytatásaként a község lóirtásáról közlök adatokat, bár a szarvasmarhatartáshoz kapcsolódóan is érintetem a témát néhány vonatkozásban.
3. Országos Levéltár Károlyi Nemzeti Levéltár Lad. 22. No. I/a.
4. *Balassa Iván*: Földművelés a Hegyközben. Budapest, 1964. 15.
5. *Balassa* i. m. 20.
6. *Balassa* i. m. 24.
7. A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Budapest, 1897.
8. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 100. köt.
9. Szabó Lajos tanácsi kirendeltségvezető szíves közlése.
10. A bodrogközi Cigándon az ellés előtt éjszakánként az istállóban aludt a gazda. *György Károly*: Lóirtás Cigándon. Borsod megye népi hagyományai. Miskolc, 1966. 81.
11. Hajdúböszörményben *csikókarámmak* neveztek. *Bencsik János*: Paraszti állattartás Hajdúböszörményben. Debrecen, 1971. 92.
12. Ugyanezt tették Cigándon is. *György* i. m. 81.
13. Vö. *Nagy Gyula*: Paraszti állattartás a Vásárhelyi-pusztán. Népr. Közl. 1968. 1—2. 23.
14. Vö. *Vajkai Aurél*: Szentgál. Egy bakonyi falu néprajza. Budapest, 1959. 83.
15. Cigándon *meskárnak* neveztek a herélt. *György* i. m. 88.
16. Az istállók típusait és berendezését, a lovak elhelyezését a község szarvasmarhatartásánál részletesen bemutatam, ezért itt mellőzöm.
17. A lószerszámok elnevezését Vö. *György* i. m. 95—96. *Bencsik* i. m. 105—106.

18. Cigándon szőtteket raktak a kantárra lakodalom idején. *György* i. m. 96.
19. *Katona Imre*: Népi állatorvoslás Csongrádon. A ló betegsége és gyógyítása. Népr. Közl. III. 1—2. 1958. 234.
20. Az 1965-ben Bacsó Mihály pálházi kovácsmestertől gyűjtött adatokat (*Petercsák Tivadar*: Adalékok a népi állatgyógyításhoz. Abaúj és Zemplén népéletéből. Sátoraljaújhely, 1971. 52—53.) újabb gyűjtés során kiegészítettem.
21. Vö. *Bodgál Ferenc*: A kovácsok lógyógyítása. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve X. 1971. 474.
22. Földi töknék (*Bryonia* — *Bodgál* i. m. 474.) is nevezik, elsősorban a kerítések tövében terem meg.
23. Csongrádon szénamaggal gőzölték. *Katona* i. m. 252.
24. Vö. *Bodgál* i. m. 474.; *Katona* i. m. 247.

BEITRÄGE ZUR PFERDEHALTUNG IN FILKEHÁZA
(Auszug)

Als Fortsetzung seiner zwei früheren Arbeiten erläutert der Autor in dieser Studie die Pferdehaltung in Filkeháza, der kleinen Ortschaft in den Zempléner Bergen. Anhand statistischer Angaben zeigt er auf, dass seit dem XVII. Jahrhundert das Pferd ausschliesslich als Zugtier gehalten wurde, zum Verkauf wurde es nicht gezüchtet. Bis zu den ersten Jahrzehnten des XX. Jahrhunderts wurden im Dorf allerdings in erster Linie Ochsen und Kühe als Zugtiere verwendet, nur einige Bauern mit grösseren Ländereien hielten Pferde. Als in der 50-er Jahren dieses Jahrhunderts die Möglichkeiten im Fuhrunternehmen anstiegen, wurden in den Wirtschaften von 6—8 Katastraljoch statt der Ochsen Pferde als Zugtiere verwendet. Mit dem Anwachsen der Arbeitsmöglichkeiten in der Industrie am Ende der 60-er Jahre ging die Zahl der in der Landwirtschaft Beschäftigten stark zurück. Als Zugtier dient im allgemeinen die Kuh, Pferde werden dort gehalten, wo die Hauptbeschäftigung der Familie noch immer die Landwirtschaft ist. Einige Bauern haben nur je ein Pferd behalten, das spannen sie zusammen mit dem ihrer Bekannten ein.

Die folgenden Kapitel der Studie beschäftigen sich mit der Pferdezucht, -fütterung und -pflege in dem Zeitraum vom Ende des XIX. Jahrhunderts bis heute. Mit den Pferden verrichtete Arbeiten, Pferdegeschirre und das Einbereiten der Pferde durch die Pferdehirten werden ebenso beschrieben wie die Heilung von Huf- und anderen Pferdekrankheiten. Im allgemeinen spielen die Schmiede eine wichtige Rolle bei der Heilung von Tieren, zwecks Heilung von Hufkrankheiten der Pferde wurden ausschliesslich sie aufgesucht. Mit Erfolg verwendeten sie verschiedene pflanzliche Arzneimittel, selbst kleinere Operationen führten sie durch.

Die Bauern kauften ihre Pferde auf den Märkten. Um Pferde zu erstehen, unternahmen sie weitere Reisen, als für ein Rind.

Tivadar Petercsák